

Impactul pandemiei asupra educației

The impact of the pandemic on education

GUȚU Andrei, *președinte*
al Institutului de Management Japonez

GUȚU Andrei, *president*
of the Japanese Institute of Management
E-mail: proandreigutu@gmail.com
ORCID iD: 0000-0003-4809-474X
DOI: [10.46728/c.18-06-2021.p304-310](https://doi.org/10.46728/c.18-06-2021.p304-310)
CZU: 37.014

Rezumat: *La aproximativ un an și jumătate de la începerea pandemiei, în fiecare colț al mapamondului, avem o evidență mai clară legată de efectele pandemiei asupra educației, iar concluziile sunt îngrijorătoare, ceea ce înseamnă că problema este profund resimțită în învățământ. Nevoia rapidă de digitalizare, provocările legate de realizarea unui nou curriculum adaptat predării online, impactul psiho-social negativ resimțit de elevi, generat de izolare, anxietate, nesiguranță, dar mai ales creșterea ratei abandonului școlar cauzat de lipsa accesului la mijloacele de învățare online, sunt câteva dintre realitățile cu care se confruntă sistemul educațional la nivel global din cauza Covid-19. Consolidarea instituțiilor de învățământ alături de cadrele didactice poate fi o condiție esențială pentru redresarea educației în perioada post-pandemică, indubitabil, cu sprijinul autorităților publice centrale și locale.*

Cuvinte cheie: *pandemie, educație, abandon, online, consolidare, redresare.*

Abstract: *About one and a half years after the pandemic began, in every corner of the world, we have a clearer picture of the effects of the pandemic on education, and the conclusions are worrying, which means that the problem is deeply felt in education. The rapid need for digitization, the challenges of a new curriculum adapted to teaching online, the negative psycho-social impact of pupils resulting from isolation, anxiety, insecurity, and in particular the increase in school drop-out rates due to lack of access to online learning, There are some of the realities facing the global education system due to Covid-19. Strengthening educational institutions alongside teachers can be a key condition for the recovery of education in the post-pandemic period, undeniable, with the support of central and local public authorities.*

Keywords: *pandemic, education, abandonment, online, consolidation, recovery.*

Introducere

Pandemia COVID-19 a avut un impact fără precedent asupra tuturor nivelurilor de educație și învățare din întreaga lume. La începutul lunii aprilie 2020, închiderea școlilor în cele circa 194 de țări a afectat mai mult de 1,6 miliarde de elevi la nivelurile de învățământ preșcolar, primar, gimnazial și liceal, reprezentând 90% din totalul elevilor încadrați în sistemul de învățământ.

Pentru mulți elevi anul școlar s-a încheiat la începutul lunii martie 2020, ceea ce înseamnă că părți importante ale programelor lor de învățare planificate anterior nu au mai fost finalizate. Învățarea online a devenit un adevărat colac de salvare pentru învățământ, întrucât instituțiile tind să minimizeze posibilitatea transmiterii comunitare a virusului. Țările care au recurs la alternativele de învățare online au obținut succese de diferite niveluri, în conformitate

cu capacitățile lor. UNESCO a publicat un set de recomandări specifice destinate mai multor țări pentru a planifica și implementa învățământul la distanță, dar este greu de imaginat ca până și cele mai bogate dintre acestea să le respecte pe toate. O problemă adevărată o constituie lipsa accesului la tehnologii sau a conexiunii bune la internet, care reprezintă un obstacol în calea procesului de învățare continuă, în special pentru elevii din familii defavorizate. De asemenea, învățarea la distanță reprezintă o provocare din punct de vedere al organizării și gestionării timpului, elemente greu de controlat pentru elevi, dar și pentru profesori. Presiunea învățământului la distanță este mare din cauza complexității și multitudinii sarcinilor primite zilnic de către elevi. Situația din pandemie se poate transforma într-o oportunitate de regândire a curriculumului, proceselor de predare-învățare-evaluare și dezvoltare a competențelor elevilor în vederea consolidării abilităților de învățare online și susținerii motivației lor. Conform unor date internaționale, în ciuda eforturilor globale de susținere a recuperării sistemelor educaționale, acestea se confruntă în continuare cu perturbări și obstacole majore. Ar trebui să se insiste pe menținerea continuității educației ca prioritate pentru guvernele lumii. O soluție foarte bună, din punctul meu de vedere, ar fi ca autoritățile responsabile să se concentreze pe recuperarea sistemelor educaționale, abordând nevoia urgentă de reducere a ratelor de abandon școlar și de gestionare a pierderilor de învățare, generarea unui răspuns la perturbările din procesele educaționale provocate de închiderea școlilor, conectarea tuturor instituțiilor de învățământ la internet, gestionarea eficientă a recuperării și modernizării infrastructurii de logistică, sanitară și materiale în școli, precum și elaborarea unui plan de acțiune pe termen lung axat pe redresarea educației naționale, facilitarea accesului la studii a elevilor din familii social-vulnerabile și cu probleme de sănătate, în mod special. Doar căutând soluții împreună, cadrele didactice alături de părinți, elevi, managementul școlilor și a autorităților publice centrale și locale, uniți și solidari, vom putea să le oferim copiilor un sistem de învățământ cât mai bun. De asemenea, se pot aplica acțiuni necesare schimbării, în contextul închiderii școlilor pe termen scurt din cauza pandemiei, acțiuni legate de: 1. Limitarea impactului asupra elevilor, familiilor și educatorilor, în special în grupurile marginalizate; 2. Colaborarea internațională pentru resurse educaționale deschise online și platforme digitale de învățare; 3. Îmbunătățirea rapidă a oportunităților de învățare pentru profesori; 4. Folosirea acestui impuls pentru a schimba curriculumul și mediile de învățare în conformitate cu nevoile secolului al 21-lea.

Școala în pandemie - o provocare pentru schimbare

La începutul pandemiei de Covid-19, sistemul educațional din Republica Moldova dar și din întreaga lume a trebuit să se adapteze urgent unei noi realități accentuând necesitatea investițiilor în tehnologie informațională, resurse și formare astfel încât fiecare elev să aibă acces la educație [7, p.2].

Închiderea școlilor, suspendarea orelor și întreruperea activităților sportive pe termen mediu au generat o problemă majoră cu care a trebuit să se confrunte societatea: cum asigurăm continuarea procesului de învățare? Cum asigurăm dreptul la educație în mediile defavorizate? Se poate dezvolta învățământ online și care vor fi consecințele acestei schimbări? Cum se poate realiza o evaluare obiectivă cu riscuri cât mai reduse de fraudă? Toate aceste probleme reprezintă unele dintre preocupările cele mai importante în ce privește învățământul online, mai ales că încă nu există în acest moment un orizont clar pentru revenirea la o situație normală. Pandemia a scos la iveală mai multe probleme din domeniul învățământului, cum ar fi: lipsa infrastructurii, a protocoalelor și a metodelor de lucru online [3, p.3]. Pandemia COVID a prins sistemul de stat complet nepregătit iar cel particular, a reacționat și s-a adaptat mai rapid noilor provocări pentru a trece la învățământul online. Sistemul de stat, mai greoi, cu inerție mare la schimbare a preferat inițial să oprească cursurile și apoi le-a cerut profesorilor să le țină online. Din acest moment s-a instaurat haosul: fiecare profesor a făcut cât și cum a putut. Fără protocoale și soluții la nivel național, unii profesori s-au străduit să țină orele online, alții au trimis fișe pentru lucru, dar mulți au lucrat prin intermediul rețelelor sociale [8, p.2]. În rezultatul mai multor sondaje de opinie,

mai mulți profesori și elevi au preferat totuși învățământul clasic, care permite o componentă de socializare, extrem de necesară copiilor. Oricum, în cazul existenței pandemiei, sănătatea copiilor e pe primul loc, chiar dacă procesul de învățare va suferi prin trecerea în online. În acest sens, pentru a minimiza impactul învățământului online sau mixt, trebuie analizate provocările ridicate de sistemul online, în același timp merită analizate țările care au implementat deja învățământul online și merită aplicată metodologia care s-a dovedit eficientă. Doar căutând soluții împreună, cadrele didactice alături de părinți, elevi, managementul școlilor și a autorităților publice centrale și locale, uniți și solidari, vom putea să le oferim copiilor un sistem de învățământ cât mai bun [3, p.1].

În timpul pandemiei, lecțiile au fost trecute în format online iar asta a fost o unică soluție de protejare de virusul Covid-19. Chiar dacă le-a dat mari bătaii de cap elevilor și profesorilor, școala online a dus la o inovație a sistemului de învățământ, care a reușit să facă pasul către digitalizare. Mai mult, odată ce au descoperit cât de eficientă poate fi tehnologia în procesul de predare, mulți dascăli spun că au de gând să se perfecționeze. Pandemia de COVID-19 a grăbit procesul de digitalizare a sistemului de învățământ, iar profesorii și elevii au fost nevoiți să se adapteze din mers la noua realitate, una plină de provocări. Deși tehnologia continuă să fie pentru mulți o necunoscută, dascălii au căzut de acord că s-a dovedit a fi și o unealtă extrem de importantă și ofertantă, un ajutor neprețuit în procesul educațional. Astfel, în timpul orelor online, aliați de nădejde atât pentru dascăli, cât mai ales pentru elevi au fost diverse iar lucrând împreună, elevii și profesorii au arătat cum poate prinde viață „Ciuleandra” în Padlet, cum învățarea inversată, aplicată în trecut în cazul olimpicilor, poate fi preluată și adaptată pandemiei, ori cum tableta grafică poate îmbina tehnologia cu științele, dar și cum pasiunea și dorința de a evolua pot face o mare diferență [9, p.2]. Totodată, în perioada pandemiei, copiii au fost conectați online mai mult decât oricând. Suspendarea procesului educațional în clase și continuarea procesului de învățământ la distanță, dar și restricțiile de autoizolare, au determinat copiii să socializeze mai mult pe Internet. Una din cele mai recente cercetări în domeniu indică despre faptul că nivelul de participare și implicare online a copilului e direct proporțional cu nivelul de expunere la posibile riscuri, respectiv, mai mult timp online în perioada pandemică, indică despre un potențial de risc mai mare pentru copiii, în special dacă nu au cunoștințe, abilități, acces la unele resurse ori servicii specializate ce i-ar putea ajuta în situații neplăcute online. La nivel global, în perioada pandemică au fost înregistrate mai multe inițiative în domeniul siguranței online. European Schoolnet – rețeaua Ministerelor Educației din Europa a recomandat un șir de resurse pentru comunitățile școlare, pentru a consolida colaborarea în domeniul educației, dezvoltarea profesională a cadrelor didactice și promovarea siguranței online în procesul educațional: resurse disponibile online, webinare tematice gratuite, grupuri online a cadrelor didactice ce puteau face schimb de experiență și primi suport informațional în timpul pandemiei [10, p. 4]. Perioada pandemică ne-a demonstrat că nu mai putem imita competența, trebuie să fim competenți, acum nu mai poți la modul teoretic să vorbești ce înseamnă să ai un computer și cum să mănuiești cu el. Aducerea tehnologiilor digitale în învățământul autentic, fața-n-față cu elevul, ne impune un nivel înalt de cunoaștere a instrumentelor digitale. Chiar dacă a fost extrem de dificil, în perioada de pandemie, cadrele didactice au depus eforturi semnificative pentru menținerea calității educației, au dat dovadă de solidaritate, s-au ajutat reciproc prin diseminarea propriilor elaborări digitale, prin schimb de experiență de învățare online. Pe parcurs, s-au cristalizat metodologiile de interacțiuni online a cadrelor didactice cu elevii și părinții acestora, metodologii care cu siguranță vor fi utile și în cazul învățării față în față [5, p.3]. La început de pandemie, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova, în parteneriat cu experți în educație au elaborat și ulterior au propus instituțiilor de învățământ mai multe modele pentru învățarea în pandemie, cum ar fi:

Modelul 1. Prezența fizică 100% la școală. Acest model este aplicabil în cazul instituțiilor de învățământ cu un număr rațional de elevi;

Modelul 2. Învățarea în 2 schimburi. Acest model este aplicabil în cazul instituțiilor cu un număr mare de elevi, cu multe clase la paralelă;

Modelul 3. Învățarea combinată. Acest model presupune împărțirea școlii în zile de prezență și în zile de comunicare la distanță;

Modelul 4. Învățarea de tip hibrid (zilnic), pe grupe. Acest model presupune 50% din numărul total de elevi la școală și 50% dintre elevi online, astfel, clasa este împărțită în două grupe care fac pe rând câte o zi la școală, o zi online;

Modelul 5. Învățare alternată (săptămânal). Acest model presupune împărțirea clasei în două grupe, una cu predare la școală, cealaltă cu predare online. Învățarea este alternată la o săptămână;

Modelul 4 și 5 se recomandă în situații de alertă și cazuri de identificare a mai multor cazuri de COVID-19 depistate la nivel național;

Modelul 6. Învățare la distanță exclusiv online. Acest model se aplică în anumite cazuri punctuale de forță majoră locală, multe cazuri de COVID-19 pozitiv într-o clasă/școală/localitate, cu respectarea izolării. La anularea situației extraordinare, se revine la unul din cele 4 modele descrise mai sus;

Modelul 7. Învățare mixtă. Modelul dat presupune îmbinarea a două sau trei dintre modelele prezentate mai sus [11, p.5]. Anul de învățământ on-line prin care a trecut sistemul educațional, ne-a obligat să regândim în profunzime binomul «clasic» ce definește orice act educațional. Astfel, pe lângă predare și învățare, apare în mod pregnant cel de-al treilea termen – tehnologia – menită să susțină, să îmbogățească și să sprijine întregul proces. Deși importanța utilizării tehnologiilor digitale în educație este de necontestat, experiența ultimei perioade de învățământ mediat tehnologic ne-a adus o certitudine și multe incertitudini. Este sigur că evoluția viitoare a sistemelor educaționale nu va mai putea fi concepută în afara contextului tehnologic extrem de dinamic. Pe de altă parte, această încorporare a tehnologiei în educație ridică o multitudine de întrebări atât teoretice cât și practice, întrebări ce, cu siguranță, își vor putea găsi răspunsurile și prin derularea unor astfel de cercetări la nivel național.

Lecțiile învățate în această perioadă trebuie cu siguranță luate în serios, astfel încât școala de după pandemie să valorifice abilitățile, competențele și resursele digitale dezvoltate acum iar astfel de cercetări pot deveni suport decizional pentru viitoarele politici educaționale ale decidenților, oferind o diagnoză precisă și consistentă a situației la nivelul întregului sistem de învățământ, cu o largă acoperire geografică. Dacă competențele digitale pot fi formate în timp relativ scurt și prin efort personal, digitalizarea conținuturilor presupune un efort mai amplu și de durată, însă în această perioadă acest proces a fost accelerat. Experiența didactică în spațiul on-line a produs schimbări la nivelul credințelor, atitudinii, competențelor și abilităților didactice care, cu siguranță, vor fi capitalizate [13, p.1].

Impactul psihologic al pandemiei asupra elevilor și profesorilor

Impunerea stării de urgență la mijlocul lunii martie 2020 și închiderea școlilor a adus cu sine schimbări importante în rutina tuturor, elevii fiind la rândul lor afectați de limitările generate de noile circumstanțe. În acest context, marcat de restricții de deplasare și interacțiune, comunicarea cu ceilalți și petrecerea timpului liber au avut nevoie de ajustări. Potrivit unor sondaje realizate, sa constatat că elevilor le displace cel mai mult la această perioadă pandemică plictiseala și timpul prea lung petrecut acasă, faptul că se țin ore online și nu cu prezența fizică la școală, modalitatea de comunicare cu profesorii implicând cu precădere fotografierea și trimiterea temelor prin platforme care nu au o componentă de interacțiune, imposibilitatea de a-și întâlni prietenii, colegii, profesorii, izolarea și starea de tristețe generată de aceasta, încărcarea prea mare cu teme, teama provocată de pandemie (mai ales teama că cineva apropiat s-ar putea îmbolnăvi), sistarea activităților sportive, precum și modul în care se desfășoară orele online. Toate acestea au afectat starea psihologică a elevului și de aici pornește și anxietatea, care la fel a fost o problemă destul de răspândită în rândul elevilor pe perioada pandemiei de Covid-19 [2,

p.7]. Pentru copii, școala nu este doar un loc unde învață lucruri, ci și unul în care socializează, unde își fac prieteni și au experiențe comune. Copiii învață mult și unii de la ceilalți. În acest microcosm social, ei își definesc personalitatea, își descoperă pasiunile, aspirațiile și modelele de urmat. Izolarea la domiciliu pe perioada lecțiilor online a eliminat cu totul această componentă socială. Nu mai contează cât de bune sunt condițiile de acasă. Acesta fiind, totodată, și un factor perturbator pentru starea psihică a copiilor, incertitudinea cu privire la viitor, cu care de altfel ne confruntăm cu toții [1, p.2]. În cazul cadrelor didactice, cele mai afectate persoane sunt profesorii în vârstă, mulți dintre aceștia nefiind familiarizați cu utilizarea smartphone-urilor sau a calculatoarelor. O problemă foarte mare pe care o întâmpină atât elevii cât și profesorii în pandemie este aceea că au fost nevoiți să își schimbe cu 180° metodologia de învățare/predare. Cea mai afectată categorie de elevi este cea a adolescenților din mediul rural deoarece mulți dintre aceștia, din diferite considerente, nu au acces la internet, telefoane inteligente sau la calculatoare. Aceste elemente au provocat atât un sentiment de excludere în rândul elevilor și profesorilor, dar mai ales un sentiment de neputință. În aceeași situație se află și părinții care nu au posibilitatea să ofere copiilor suportul tehnologic de care au nevoie pentru a participa la cursuri. Pentru a veni în ajutorul elevilor care nu au acces la internet, multe cadre didactice au ales varianta de a împuternici ceilalți elevi cu sarcina de a trimite mai departe materia colegilor acestora sau de a trimite prin poștă în format fizic materia. În această situație este necesară o bună colaborare între elevi, cadre didactice și părinți pentru a putea eficientiza pe cât posibil procesul de învățare [4, p.3].

Soluții pentru redresarea educației în perioada post-pandemie

Ce se poate face pentru a atenua aceste efecte negative ale pandemiei în domeniul educațional? Școlile au nevoie de resurse pentru a reconstrui pierderea învățării, odată ce se deschid din nou. Cum sunt folosite aceste resurse și cum să țintim copiii care au fost deosebit de afectați, este o întrebare deschisă [12, p.2]. Drept urmare, decizia și investițiile ce se referă la soluții pentru redresarea educației în perioada post-pandemie trebuie să fie ghidată de următoarele acțiuni, cum ar fi: 1. Abordare bazată pe evaluarea riscurilor, pentru a maximiza beneficiile educaționale, de dezvoltare și de sănătate pentru elevi, cadre didactice, personal și publicul larg și a ajuta la prevenirea unui nou focar de COVID-19 în comunitate; 2. Necesitatea de a atinge echilibrul corect, contextualizat, dintre sprijinirea învățării eficiente a elevilor, pe de o parte, și asigurarea sănătății, igienei și siguranței elevilor, personalului și a publicului larg, pe de altă parte; 3. Concentrarea eforturilor asupra construcției unui sistem de învățământ rezistent pentru viitor care presupune un sistem ce nu este doar mai robust și mai bine echipat pentru a face față potențialelor crize noi, dar și mai flexibil și mai agil, oferind astfel o gamă mai largă de modalități și tehnologii alternative de învățare pentru toți elevii, astfel încât studiile să aibă loc în medii sigure, cu sprijin corespunzător pentru învățarea și bunăstarea lor; 4. Depunerea de eforturi pentru depășirea decalajelor mari (inclusiv în domeniul digital) și concentrarea intensă asupra flexibilității, echității și incluziunii, consolidând, în același timp, capacitățile de gestionare a riscurilor și de implementare a soluțiilor inovatoare [6, p.15]. Având în vedere că viitorul pandemiei este dificil de prevăzut, toate instituțiile recunosc necesitatea elaborării unor strategii de acțiune pentru diversele scenarii cu care ne-am putea confrunta în următorul an universitar. Deși digitalizarea accelerată la care am fost martori în ultimele luni a fost rezultatul unui eveniment neprevăzut, putem folosi această oportunitate pentru a identifica cele mai bune și inovative practici pedagogice emergente în educația online pentru a crea un pol de expertiză privitoare la soluțiile digitale adecvate învățării la distanță. Pe măsură ce provocarea tehnologică este adresată corespunzător, atenția noastră se întoarce asupra provocărilor pedagogice și a perspectivelor de testare a pedagogiilor evocative cu ocazia participării la acest mare experiment educațional. Cred că, administrația publică centrală și locală, trebuie să investească mai multe resurse financiare în domeniul educației, în vederea modernizării infrastructurii educaționale și

dezvoltarea platformelor de învățare online pentru toate nivelurile, etc. Cum spunea Spiru Haret „Cum arată școala astăzi, așa va arăta țara mâine”.

Concluzii

Impactul pandemiei Covid-19 asupra educației tinde să afecteze nu doar învățarea, dar și alte aspecte sociale precum sănătatea mintală, violența sau inegalitățile sociale pronunțate. Reacția guvernului, a societății civile și a partenerilor de dezvoltare a fost promptă și hotărâtă, dar există încă lacune și provocări care trebuie abordate. Experiențele de învățare la distanță au oferit până în prezent lecții valoroase, inclusiv cu privire la importanța de adaptare rapidă a sistemului de învățământ la realitățile variate. Educația tradițională trebuie nu doar să fie adaptată și reformată, dar acest proces reformativ trebuie să cuprindă oportunitățile de inovare și astfel să devină mai deschisă pentru a răspunde cerințelor actuale ale copiilor, tinerilor, inclusiv celor din grupurile vulnerabile și membrilor societății pe larg. Situația din pandemie se poate transforma într-o oportunitate de regândire a curriculumului, proceselor de predare-învățare-evaluare și dezvoltare a competențelor elevilor în vederea consolidării abilităților de învățare online și susținerii motivației lor. Conform unor date internaționale, în ciuda eforturilor globale de susținere a recuperării sistemelor educaționale, acestea se confruntă în continuare cu perturbări și obstacole majore. Ar trebui să se insiste pe menținerea continuității educației ca prioritate pentru guvernele lumii.

O soluție palpabilă ar fi ca autoritățile responsabile să se concentreze pe recuperarea sistemelor educaționale, abordând nevoia urgentă de reducere a ratelor de abandon școlar și de gestionare a pierderilor de învățare, precum și să fie orientate în patru direcții: 1. Generarea unui răspuns la perturbările din procesele educaționale provocate de închiderea școlilor; 2. Scalarea incluzivă a sistemelor de învățare la distanță, conectând toți elevii și toate instituțiile de învățământ la internet. 3. Gestionarea eficientă a recuperării și modernizării infrastructurii de logistică în școli; 4. Colectarea de date, distribuirea de cunoștințe în vederea creșterii rezilienței sistemelor educaționale; 5. Elaborarea unei strategii de acțiune pe termen lung axate pe redresarea educației naționale, facilitarea accesului la studii a elevilor din familii social-vulnerabile și cu probleme de sănătate, în principal. Intervențiile la nivel de țară trebuie să se bazeze pe introducerea de noi inițiative pentru susținerea instituțiilor de învățământ în etapa de recuperare, concentrându-se în mod specific pe trei zone importante: oferirea de susținere copiilor prin sistemul educațional, gestionarea pierderilor în parcursul de învățare și accelerarea educației digitale. O altă soluție de redresare a domeniului educațional după pandemie este o reformă a sistemului de pregătire și de evaluare a cadrelor didactice, de la un modul psihopedagogic și până la toate etapele de grad, eliminarea birocrăției prin digitalizarea școlilor și oferirea de tool-uri și soft-uri astfel încât să putem avea un management al clasei cu sistem digital performant, ceea ce ar însemna și îmbunătățirea procesului educațional.

BIBLIOGRAFIE

1. *Cum afectează pandemia viața de familie* [online]. București, 2020 [cit. 17.06.2021]. Disponibil: <https://www.edupedu.ro/cum-afecteaza-pandemia-viata-de-familie-psiholog-efectele-imediate-sunt-o-spirala-in-coborare-care-incepe-cu-stres-si-oboseala-mentala/>
2. *Copiii în perioada pandemiei. Raport de cercetare* [online]. Cluj-Napoca, 2020 [cit. 18.06.2021]. Disponibil: <https://s9.ro/1fw9>
3. *Cum a mers învățământul online în România, în timpul pandemiei. Probleme și soluții* [online]. București, 2020 [cit. 16.06.2021]. Disponibil: <https://s9.ro/1fw4>

4. *Impactul psihologic al pandemiei asupra elevilor și profesorilor* [online]. București, 2020 [citată 17.06.2021]. Disponibil: <https://www.obiectivdesuceava.ro/sanatate/impactul-psihologic-al-pandemiei-asupra-elevilor-si-profesorilor/>
5. *În perioada de pandemie cadrele didactice au depus eforturi semnificative pentru menținerea calității educației* [online]. Chișinău, 2021 [citată 16.06.2021]. Disponibil: <https://s9.ro/1fw8>
6. *Învățământul și situația COVID-19 în Republica Moldova Grupul Operațional pentru Educație coordonat de ONU cu privire la situația COVID-19 Seria documentelor tematice* [online]. Chișinău, 2020 [citată 18.06.2021]. Disponibil: <https://s9.ro/1fw3>
7. *Pandemia de COVID-19 aduce la suprafață o altă urgență națională* [online]. București, 2020 [citată 15.06.2021]. Disponibil: <https://www.unicef.org/romania/ro/>
8. *Raport despre educația din timpul pandemiei* [online]. București, 2020 [citată 17.06.2021]. Disponibil: <https://s9.ro/1fw5>
9. *Soluțiile digitale pentru școala post-pandemie* [online]. București, 2021 [citată 17.06.2021]. Disponibil: <https://s9.ro/1fw6>
10. *Siguranța online a elevilor în procesul educațional la distanță (Sinteză de politici)* [online]. Chișinău, 2021 [citată 17.06.2021]. Disponibil: <https://s9.ro/1fw7>
11. *Școala virusată 2. Cum arată școlile din România și Moldova. Partea a II-a* [online]. București, 2020 [citată 18.06.2021]. Disponibil: <https://expertforum.ro/scoalapentru-democrație/raport-scoala-virusata-2/>
12. *Schools, skills, and learning: The impact of COVID-19 on education* [online]. Bristol, 2020 [citată 17.06.2021]. Disponibil: <https://voxeu.org/article/impact-covid-19-education>
13. *Un an de școală online. Premise pentru inovarea educației* [online]. București, 2021 [citată 18.06.2021]. Disponibil: <https://www.uvt.ro/ro/comunicate-presa/un-an-de-scoala-online-premise-pentru-inovarea-educatiei/>